

- א. בכ"ז יותר חמורה עליהם טומאה, ובגלל איסור הנאה לבד עוד היו יכולים לזלזל באביהם ואמם כ"כ עד שיבואו לעשות מעורם שטיחים לחמור, לכן אמרו שמיטמאים – ועי"ז ימנעו (תוספות בת"א, תוספות סנהדרין מז ע"א ד"ה משמשי, רשב"א בסוגיין ובהולין שם ובתש"ח"א ס"ה שסה, ריטב"א, ר"ן בת"ב, תוספות הרא"ש, תוספות חולין קכב ע"א).
- ב. עור אינו בכלל בשר המת להיאסר בהנאה מן התורה (תוספות בת"ב, הרשב"א בתש"ש [והאריכו בזה הפוסקים אם כן הלכה או לא, ועי' שו"ת יביע אומר ח"ג יו"ד ס"ב כ-כא ושו"ת אור לציון ח"א יו"ד ס"ב כח]).
- ג. באביו גוי או עבד (השואל בשו"ת הרשב"א שם, והרשב"א שם דחהו מכל וכל דודאי לא נגזור בכל ישראל משום מקרה שכוה).
- ד. לא יקיימו לשבת עליו אלא להתאבל עליו (ר"ן בת"ב ב).
- ה. עשיית מרדעת לחמור נקרא תשיש שלא כדרך הנאתן (מי נדה, ועי' להלן בענין הגירסא בגמרא 'לחמור').

'עורות אביו ואמו' – אין צריך לומר דנקט דוקא עורות אביו ואמו משום דשכיחי גביה טפי, אלא משום שמעשה זה חמור יותר אם עושה כן, ומשום חשש שיעשה כן בשאר עורות לא היו גוזרים רבנן טומאה (תוספות חולין קכב ע"א). ועוד י"ל שדוקא מאביו ואמו עושה כן כדי לזכור אותם (רמב"ן דלעיל) או משום דטובים לכישוף יותר (רדב"ו דלעיל). עוד י"ל דרבותא נקט, שיש חשש שאפילו עורות אביו ואמו יפשיטו ויעשה שטיחין לחמור, וכ"ש של שאר בני אדם (רשב"א חולין שם).

'שטיחין לחמור' – בכל הראשונים כאן ליתא 'לחמור', ואדרבה מתבאר מדבריהם שהתשמישים אחרים, עי' לעיל. ובריטב"א הביא בשם רש"י ותוספות שכתבו שיעשה מרדעת לחמור. וברש"י ותוס' שלפנינו ליתא, רק איתא ברש"י (חולין שם) 'שטיחין למיטה ולקתדרא לישב עליהן'.

(ע"ב) 'כיחו וניעו ומי האף' – רש"י (בבא קמא ג ע"ב) פ"י: כיחו – רוק הפה, ניעו – ליחת החוטם. עכ"ל. והקשו התוספות שם מהגמרא כאן שכותבת 'כיחו וניעו ומי האף', משמע דמי האף הוא דבר שלישי, לכן כתבו התוספות ש'כיחו' הוא היוצא מן הגרון בכוח, וניעו הוא היוצא מן הפה ע"י נענוע קל. וכ"כ הערוך והריטב"א בסוגיין. אמנם התוספות בסוגיין הביאו עוד פ"י הפוך: 'כיחו' זו הליחה היוצאת בקלות, בכוח מעט, וניעו זו הליחה היוצאת בנענוע חזק ורב. ע"כ. ובשיטה מקובצת (בבא קמא שם) הביא בשם רבינו חננאל: 'כיחו' רוקו בליחה עבה, 'ניעו' בליחה רכה. עכ"ל [ולפנינו בר"ח שעל הדף בגמ' דפוס וילנא איתא רק: 'כיחו וניעו פירוש רוקו בליחה עבה או רכה. אמנם בר"ח הנדמ"ח הוצ' מוסד הרב קוק הגירסא כבשטמ"ק הנ"ל]. עוד כתב בשטמ"ק שם בשם המאירי: 'כיחו' הוא הרוק העבה היוצא מן החזה בכוח, 'ניעו' היא הליחה הגסה היוצאת דרך האף, 'מי האף' היינו משקה הזב עם כיחו וניעו, פירוש המים היוצאים בלא כוח. ע"כ. וכתב הפתחי נדה, דלפי ביאור המאירי הנ"ל תתורץ קושית התוס' ב"ק שם על רש"י. והבן. ובתוספות חכמי אנגליה בסוגיין כתבו: כיחו הוי עב מניעו, ונעקר מגוף מסמוך לריאה, וניעו נעקר מעומק הגררת ולא מגוף. עכ"ל, עע"ש.

דף נז

'מאי דרוש לא תסיג גבול רעך ... כל שיש לו נחלה יש לו גבול' – פרש"י: ומוקמינן לה בספרי במוכר קברי אבותיו. עכ"ל. וקצת פלא איך דרשו כן הכותים שהרי כל הלימוד ש'גבול'

איירי בקבר הוא מדרש חכמים, והרי הכותים לית להו מדרשי חכמים מה שאינו מבואר בפשטיה דקרא [עי' גיטין מה ע"א ורש"י שם]. וי"ל (רב היח"ס גר"ז בכרם יעקב סי' ח אות א הע' ב, ובבבית יעקב סי' לב אות ה הע' ח). ובאוצר חיים בסוגיין תי' שכיון שרואים אנחנו שהם קוברים את הגדולים, ע"כ דדרשו 'כל שיש לו נחלה יש לו גבול', וא"כ כנראה גם דורשים 'כל שאין לו נחלה אין לו גבול'. ודו"ק.

בוראי הקריאני פרק שביעי / האכלני ממנו כדי שבעי / נתן בינה לי להביע דעי / אודה לו בתוך מעי

פרק שמיני

בעזרת צור חוצבתם / עד הלום הגעתם / בלימוד פרק הרואה כתם / יצילנו מגחלי רתם

[א"ה: כדאי ללמוד כאן שני דפים רצופים, עד סוף הפרק, בכדי לקבל תמונה רחבה על כל מושג 'כתמים', ולהבין את דברי המפרשים והפוסקים בס"ד].

(ע"ב) 'הרואה כתם על בשרה כנגד בית התורפה טמאה' – ואע"פ שעברה בשוק של טבחים כדלהלן בגמרא, שכיון שמצאה הכתם בגופה – רגליים לדבר שמגופה הגיע הדם, אלא אם כן נמצא דם גם על חלוקה וכדאיתא בגמרא להלן. ומה שאומרת המשנה הבאה 'תולה בכל דבר' לא קאי על רישא זו של המשנה ברואה על בשרה, אלא רק ברואה על חלוקה שבהמשך המשנה (רשב"א, ר"ן).

'כנגד בית התורפה' – פרש"י: 'אותו מקום'. והברטנורא כתב: 'בית הערוה'. וכתב התוס' יו"ט: פי' מקום מבוזה שאינו מוצנע, ובלשון יוני ובלעז נמי לדבר שאינו הגון קורין 'תורפי'. ותרגום "לעג וקלס" (תהלים מד) 'ממנקותא ותרפותא'. ערוך.

'על חלוקה מן החגור ולמטה טמאה' – חגור הוא הסינר שחוגרין בו הנשים, והוא כנגד בית התורפה (רש"י, רשב"א). והיינו ש'למטה מן החגור' הוא כנגד בית התורפה, אבל החגור עצמו הוא קצת למעלה. והנה במשנה כתוב 'מן החגור ולמטה טמאה, מן החגור ולמעלה טהורה', ולא פורש מה הדין כנגד החגור עצמו, ועל כן יש להחמיר שכנגד החגור עצמו טמאה, כיון שהרגילות שמתכופפת מעט וחלוקה זו (ראב"ד, שו"ע שם). ולפ"ז יש להחמיר עד המקום בחלוקה שכשמתכופפת מעט מגיע כנגד בית התורפה, אבל לא צריך לחוש להתכופפות מרובה כשלא יודעת בבירור שהתכופפה כך (סדרי טהרה ס"ק לא וס"ק פח).

'מן החגור ולמעלה טהורה' – י"א דדוקא כשיודעת שלא עמדה על ראשה [בלשון הגמרא להלן 'נזדקרה'] אבל אם מסופקת אם נזדקרה – טמאה, שמה נזדקרה ובא לה דם מן המקור לחלוקה למעלה מחגורה (רשב"א באיכא למימר). וי"א דאפילו בספק נזדקרה היא טהורה, ורק כשיודעת בבירור שנזדקרה אז היא טמאה (רשב"א באי נמי, טור בדעה ב). וי"א דאפילו יודעת בבירור שנזדקרה – לא חיישינן שבא ממקורה, דאם היה בא ממקורה היה נוטף גם על בשרה ולא על חלוקה בלבד, ועל כרחך שעברה בשוק של טבחים וכדו' ולא אדעתה (ראב"ד, טור בדעה א. וכן פסק השו"ע סעי' יב, ואמנם הב"ח תמה שסברא

זאת דעת יחידאה, אך הש"ך ס"ק כו כתב דאינו כן שהרי גם הרמב"ן ומגיד משנה ורבינו ירוחם סוברים כדעה זו, ובכתמים שומעין להקל. ועי' סדרי טהרה ס"ק לג).

'מן החגור ולמעלה טהורה' – יש להסתפק בפשטה החלוק מלמטה, האם חיישינן שבאותו רגע נתלכלך מבית התורפה אע"פ שלא הרגישה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קד, שיעורי שבט הלוי עהשו"ע סעי' יב, ע"ש בצדדי הספק).

'ראתה על בית יד של חלוק, אם מגיע כנגד בית התורפה טמאה' – אפילו אינה יכולה להגיע לשם אלא אם כן תתכופף מאד (שו"ע סעי' יג). ולכאורה מאי שנא מגבי חלוקה שלא חוששים לכיפוף הרבה אלא רק לכיפוף מועט (עי' לעיל). וי"ל דבחלוק איירי שקושרת חגורה (סדרי טהרה ס"ק לה). אבל האחרונים כתבו שהוא דוחק, ועל כן י"ל שידיים עסקניות הן ואין אדם יכול לשלוט ולהשגיח תמיד וחוששים, אבל לכיפוף הרבה של הגוף אין חוששים בסתמא (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קד, שיעורי שבט הלוי עהשו"ע סעי' יב).

תוד"ה הרואה ... 'דאין רגילות לשהות כתם בבשר בלא דעתה שלא ייבש ויפול' – לפ"ז לכאורה מה שפסק השו"ע דלעיל שפסק כהראב"ד שכתם בחלוקה טהור אפילו נזדקרה – כיון דאי איתא דבא מגופה היה צריך להיות גם על בשרה, – א"כ אם עברו כבר ימים מאז שאזדקרה, אין ראייה ממה שכעת אינה מוצאת כתם גם על בשרה, שהרי אין רגילות שישאר בבשרה זמן רב בלי שייבש ויפול, וא"כ יש לטמאותה. וצ"ע (הגרעק"א בהגהות עהשו"ע שם).

'בבשרה, עד שתרגיש בבשרה' – ולהלן במשנה נח ע"ב דרש רבי עקיבא שנאמר "ואשה כי תהיה זבה, דם יהיה זובה בבשרה" דם ולא כתם. והוא תחילת הפסוק שהביא שמואל. ולכאורה הם שני לימודים שונים, שמואל דרש מהתיבה "בבשרה" – עד שתרגיש בבשרה, ורבי עקיבא דרש "דם" – ולא כתם. וצ"ב למה לשמואל להוסיף על לימודו של התנא הגדול רבי עקיבא המפורש במשנה! והרשב"א בתורת הבית (ריש שער הכתמים) הביא בפשיטות שני הלימודים זה אחר זה, כמו שהם שווים, ע"ש. ועי' היטב בתוס' יו"ט ובב"ח (ריש סי' קצ). וכבר עמדו בזה האחרונים, עי' ערוך לנר וחתם סופר ומי נדה בסוגיין, ובחוות דעת סי' קצו ס"ק ג ושו"ע הגר"ז ר"ס קצ (ועי' קונטרס הערות וביאורים בפ"ח ובפ"ט דנדה [כולל פוניבו' קיץ תשנ"ו], ונוכיר אותו להלן כ"פ ונקרא לו בקצרה 'קונטרס הערות' עמ' 1-3), אך נבאר בס"ד עוד כמה פירושים להלן לפי השיטות השונות.

והנה נחלקו האחרונים במהות גילוי התורה שאין האשה טמאה אלא א"כ תרגיש ביציאת הדם, האם זו גזירת הכתוב שללא הרגשה אינה ראייה, ואפילו ברור לה שיצא הדם מגופה – כל שלא הרגישה טהורה. או שיש טעם בדבר שכל שלא הרגישה אנהנו יכולים עדיין לתלות איכשהו שלא בא הדם מגופה, ואפי' לא עברה בשוק של טבחים וכדו' אמרינן אולי עברה ולא אדעתא, ואולי היה איזו מאכולת שם ונמעכה וכל כהאי גוונא, אבל אם יהיה ברור מעל כל צל של ספק שבא הדם מגופה, כגון שבדקה היטב מקום מושבה, ולאחר קימתה ראתה שם דם – טמאה [והיודש התורה שלא אומרים בזה 'ספק דאורייתא לחומרא' אלא כל שיש איזהו צד שלא בא מגופה – טהורה, כעין מאי דקיי"ל "ממזר" ודאי אמר רחמנא ולא ספק]. ולמעשה כבר נחלקו בזה הראשונים, והסדרי טהרה (דלהלן) אף תולה זאת בלימודי שמואל ורבי עקיבא, דשמואל דרש מ"בשרה" עד שתרגיש בבשרה, דהיינו שיש

גזה"כ שצריכה להרגיש (כצד א' דלעיל), ורבי עקיבא דרש מ"דס" ולא כתם, דהיינו דוקא כתם שהוא אינו ודאי מגופה או טהורה מן התורה. ודו"ק. ונביא כאן בס"ד בקצרה את עיקרי ראיות הצדדים לכאן ולכאן.

בדעת רש"י: מבואר דס"ל כהצד השני דלעיל, והבאנו לעיל (דף ה ע"א) לשון רש"י שם דמבואר להדיא בדבריו דכל מה שטהורה הוא בגלל דתלינן שלא בא מגופה, אבל בבא ודאי מגופה – טמאה מן התורה, ע"ש. ועי' בסדרי טהרה (ס' קצ ס"ק צג [ועע"ש ס"ק ז וס"ק ג ד"ה ודע]) שהאריך לבאר את שיטת רש"י (והביא שש ראיות שרש"י סובר כן, ועיקר ראיתו מרש"י הג"ל, וגם מרש"י להלן נח ע"א [עי' משנ"כ שם בביאור מחלוקת רב ירמיה ורב אשי], וכן ברש"י סב ע"ב ד"ה א"ל, וברש"י נט ע"א ד"ה לא להקל, וברש"י נב ע"ב ד"ה מהו דתימא [אלא דבוה סיים הסד"ט דיש מקום לדחות ראיה זו בדוחק, ויש עוד ג' פירושים ברש"י שם, אך עי' לקמיה שם דכתב הסד"ט (לפני ד"ה ועוד כתבתי בתשובת שאלה) על אחד מהם שהוא דוחק], וברש"י נג ע"ב. גם בשיטת התוספות כותב הסד"ט דסבירא להו כשיטה זו, ומוכיח כן מהתוס' בחמשה מקומות, תוד"ה ואינה ו ע"א, תוד"ה שהוא נג ע"ב [שלא השיגו על פרש"י שם שממנו מוכח כן, אלא מטעם אחר, משא"כ הרמב"ן והר"ן פליגי מטעם זה, עי' להלן], תוד"ה לא נו ע"ב, תוד"ה הוא ג ע"א, תוד"ה הגה סב ע"ב, עי' היטב בכל המקומות הנ"ל [אמנם הנודע ביהודה הוכיח מדברי התוס' דלא כשיטה זו, עי' משנ"כ בס"ד להלן נח ע"א בביאור מחלוקת רב ירמיה ורב אשי. גם בפרסד רימונים האריך לדחות הראיות מרש"י תוס', וע"ע בחכמת אדם בניית אדם את ז', ובמהדיר על הרשב"א הוצ' מוסד הרב קוק בביאורים שבסוף הספר סי' ד וס' ח]. וכן סובר גם הרא"ש שהרי לא הביא את דרשת שמואל כלל, רק את דרשת רבי עקיבא, ועי' לעיל דהסד"ט תלה דעות אלו במחלוקתם. וגם בדעת הטור רוצה הסד"ט ללמוד כן, עי' היטב בטור ריש סי' קצ ובב"ח שם. וכן מסיק הסד"ט להלכה, ומביא לזה ארבע ראיות מהגמ' שכך מסקנתה, אמנם מודה דיש ראשונים שפסקו לא כך, וזו השיטה הבאה, אך למעשה מסיק כשיטת רש"י שאינה טהורה מן התורה אלא שלא ודאי שיצא מגופה [אמנם עי' היטב בסד"ט ס"ק לו וס"ק סא ד"ה עוד וד"ה ולענ"ד, שלכאורה סותר מסקנתו כאן, וצ"ב].

בדעת הרמב"ם: מבואר דס"ל כהצד הראשון דלעיל, שהרי כתב (פ"ט מהא"ב ה"א): אין האשה מטמאה מן התורה בנדה או בזבה עד שתרגיש ותראה דם ויצא מבשרה וכו', ואם לא הרגישה ובדקה ומצאה הדם לפניו בפרוזדור – ה"ז בחזקת שבא בהרגשה. עכ"ל. ומלשונו ה"ז בחזקת שבא בהרגשה מבואר דאילו לא החזקה הזו היתה טהורה אף כשודאי בא מגופה (מהר"ם לובלין בתש"ס ב, וכן הוא פוסק שם, ועיקר הוכחתו מהגמרא דידן להלן שמקשה על שמואל מהאשה שהיא עושה צרכיה וכו' עומדת טמאה יושבת טהורה וכו' לעולם דארגשה ואימור הרגשת מי רגלים הוא, עומדת – הדור מי רגלים למקור ואייתי דם, יושבת טהורה. עכ"ל הגמ' [וע"ע בסוגיא זו להלן נט ע"ב ובמשנ"כ שם בס"ד]. ולכאורה צריך להבין, אם ודאי הוא דבעומדת חוזרים מי רגלים למקור א"כ מה מתרצת הגמרא 'לעולם דארגשה' – הרי גם בלי הרגשה כלל כיון דבא ודאי מהמקור צריכה להיות טמאה! אלא מה תאמר דיש ספק אם הם חוזרים או לא, א"כ כ"ש שקשה מה עזרת הרגשתה, הלא עכ"פ יש ספק אם בא מהמקור או לא וצריך לטהרה! אלא על כרחך דברגע שאינה מרגישה היא טהורה מן התורה אפי' בודאי בא מהמקור, והקשתה הגמ' הרי בעומדת אינה מרגישה וצריכה להיות טהורה, ותירצה הגמ' שמרגישה ולא אדעתא. וכן יש לפרש בשאלת הגמרא השניה מכתם משוך על עד הברוק, שהרי ודאי בא מגופה ובכ"ז הוצרכה הגמרא לומר שהרגישה, משמע דללא ההרגשה היתה טהורה. ודו"ק. והסדרי טהרה (ס' קצ ס"ק צג) כתב דהרמב"ם מיקל טפי, דאפי' כשמרגישה אינה טמאה אא"כ יודעת שכודאי בא מגופה, דהיינו דתרת' בעינן, ולמד כן בדעת רבי עקיבא ושמואל, דר"ע למד מ"דס" ולא כתם – דהיינו שצריך להיות ודאי מגופה ולא כמו כתם שאינו ודאי מגופה, ושמואל למד מ"בבשרה" עד שתרגיש בבשרה – דהיינו שצריכה להרגיש. וכ"כ מורו הגאון שב יעקב בדעת הרמב"ם בפ"א [וע"ש עוד פלפול בדבריו, ועוד הוסיף לפרש פי' גוסף בדעת הרמב"ם והסד"ט פליג עליו בזה]. וע"ע קיבוץ דעות בכל זה בטהרת הבית (ח"א עמ' ו-יא) ובמהדיר על הרשב"א (ריש פרקין) ובאחרונים שצוינו בספר המפתח (שבסוף הרמב"ם מהד' פרנקל שם). ובשו"ת דברי משה (ס' סד אות ח)

כתב דהמנהג המקובל אצל מורי ההוראה שכל שמצאה הכתם על בגדיה – אפילו בבגד הסמוך לגופה ממש – יש לו דין כתם לכל דבר, וטהור בפחות מכגריס וכדו'.

'בבשרה, עד שתרגיש בבשרה' – יש לבאר פשטות הפסוק 'ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה' – דהיינו שהרגישה, וכנ"ל, – אז "שבעת ימים תהיה בנדתה, וכל... וכל... וכל... וכל...". כל הדינים המבוארים בפוסקים שם, ואח"כ – "ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר היא יושבת עליו בנגעו בו" – דהיינו שלא הרגישה, אפילו שבא ודאי מבשרה, אבל היה ללא הרגשה ורק מצאתו על המשכב או על הכלי, אז – "יטמא עד הערב" רק המשכב או הכלי טמאים כיון שהדם מטמא, אבל היא אין לו מכל הדינים דלעיל כלום (משך חכמה ויקרא טו, כג).

'עד שתרגיש בבשרה' – נחלקו הפוסקים מהי בדיוק ההרגשה הגורמת לטמאותה מן התורה. דהנה לשון הרמב"ם (פ"ה מהא"ב הי"ז [גבי ראתה דם במי רגלים]): 'ואפילו הרגיש גופה ונודעוה'. ומבואר דזו ההרגשה שהיתה מטמאה אילולא היה זה בזמן הטלת מי רגלים, דהיינו: זעזוע הגוף. ובלשון הפוסקים 'נודעוה אבריה'. וכן דייק מהרמב"ם האור שמח (פ"ט שם ה"ב בסו"ד). ועי' בערוך השלחן (סי' קפג סעי' נה-נט) שכתב דגם הרמב"ם מודה דסגי בהרגשה פחותה, אלא כתב כן גבי כשהטילה מי רגלים (כמבואר ברמב"ם שם) – דאפי' שהיתה לה הרגשה כל כך חזקה נודעוה אבריה תולה במי רגלים. דאל"כ קשה, כיון דהרגשת דם היא 'נודעוה אבריה' – מה שייך לערבו עם הרגשת מי"ר? וע"ש בערוה"ש (סעי' נו) שהביא מרש"י (נדה ג ע"א) 'מרגשת – יודעת בעצמה כשיוצא ממנה דם', משמע שהיא הרגשה קלה 'יודעת בעצמה'. ועע"ש בערוה"ש (סעי' ס) דהפנה לתוספות (ד ע"א ד"ה והא) דכתבו 'המקום סתום וכשהדם יוצא – נפתח, והיה לה להרגיש'. ודו"ק. ואמנם יש בהרגשה זו צער מעט, כמבואר שם בגמ' (ג ע"א) 'צערא' – ואף במי רגלים. ומבאר ערוה"ש: כעקיצה קטנה, וזו הרגשת 'פתיחת המקור' כפי שכינו אותה הפוסקים. עכ"ד. ובאמת בתרוה"ד (סי' רמו, ויובא להלן) מבואר דההרגשה היא הרגשת פתיחת המקור להוציא דם. וכ"ה לשון השו"ע (סי' קפח סעי' א, סי' קצ סעי' א), וכן העלו החוות דעת והסדרי טהרה (ריש סי' קצ) והאחרונים.

והנודע ביהודה (קמא, יו"ד סי' נה) כתב דכשמרגשת שדבר לח זב ממנה – הוי הרגשה מן התורה. ומשמע מדבריו דאפילו במרגשת שדבר לח זב בפרוזדור – אפילו לא הרגישה שזב מתוך מקורה – ג"כ מקרי הרגשה, אלא דאנו סומכים שחזקתו מן המקור. וזוה פליג החוות דעת (ריש סי' קצ) על הנודע ביהודה, דבעינן דוקא הרגשת זיבת דבר לח מן המקור [דהיינו אף לדעות דהרגשה היא גזירת הכתוב, עי' לעיל, דהרי לדעות שהרגשה מוכיח שבא מגופה א"כ ודאי צודק הנודע ביהודה שברגע שבהרגשת דם בפרוזדור סגי, דהרי דם ודאי מגופה]. ועי' לעיל (ג ע"א) באחת מהוכחות הנודע ביהודה, ודחית החולקים עליו. וע"ע בסדרי טהרה (ריש סי' קצ) שהביא מחלוקת מורו הגאון שב יעקב עם המהרשש"ך, דדעת מהרשש"ך דהרגשת זיבת דבר לח חשיבא הרגשה מן התורה [ומשמע שם דאפי' רק הרגשת יציאת זיבה מהגוף החוצה], והגאון שב יעקב חלק עליו, דודאי לא נקראת הרגשה, דהא במי רגלים על כרחך מרגישה שזב ממנה ובכ"ז שאלה הגמרא (בסוגיין) 'אי דארגשה' [וא"כ פליג רק על הרגשת זיבת דבר לח החוצה או עכ"פ בפרוזדור, ולא מן המקור, דהרי בהטלת מי רגלים לא מחויב שמרגשים זיבת דבר לח מן המקור]. והסד"ט חיוק טענת מורו הגאון שב יעקב דהעיקר דלא חשיב הרגשה, ושכ"כ בשו"ת פני יהושע דפשוט שאין הכוונה שמרגשת שיצא ממנה דם, אלא דבעי שהרגישה שיצא דם ממקורה. עכ"ד, ע"ש [וכתב שם הסד"ט: וה"ה לשאר מקרים שבגופה, כגון שהרגיש גופה ונודעוה כמש"כ הרמב"ם, וכתב המ"מ שם

דה"ה לשאר מקרים שבגופה בעת יציאת הוסת, וכ"כ בשב יעקב שם. עכ"ד. ואנכי הקטן לא מצאתי המ"מ, גם לא ברור לי בכונת הפנ"י אי פליג לגמרי על הרגשת זיבת דבר לח, או שמודה כשמרגשת טוב ממקורה, כי לשונו: 'בעיני שהרגישה שיצא ממקורה' (מצד אחד יצא ומצד שני 'ממקורה'). גם מש"כ לדייק בשב יעקב לכאורה לא מובן, כי סיים: 'אלא על כרחך צ"ל דהרגשה שנפתח מקורה הוא דבר אחר'. ודו"ק. ואולי ס"ל לפניי ושב יעקב וסד"ט דכשמרגשת שנפתח מקורה היינו ע"י שהרגישה טוב דבר לח מהמקור, והיינו הך, והיא הרגשה. ואני קורא אנפשי מש"כ השב יעקב בריש דבריו: 'הנה קשה לי להבין ההרגשה שנוכרה בגמרא ובפוסקים, ושאלתי לנשים ואין פותר לי' – כי לולא כן הייתי אומר דכשם דבהרגשת פתיחת האבר – אין אנו מרגישים אא"כ יוצאת ממנו טיפת מי"ר וכדו', כך לא תרגשנה בפתיחת המקור אא"כ ביציאת דבר לח ממנו, וא"כ גם החולקים על הנודע ביהודה היינו רק על מה שמבואר בדבריו דגם הרגשת זיבת דבר לח בפרוודור הוי הרגשה, אך כיון שמצריכים הרגשת פתיחת מקור – וזה מרגשת רק ע"י שמרגישה שיצא ממנו משהו – א"כ מורו להרגשת זיבת דבר לח מן המקור. אמנם אפשר דיש הרגשת זיבת דבר לח מן המקור ללא הרגשת פתיחת המקור, וכאדם שמרגיש טובה טיפת מים מידו הרטובה (ולא שתיפתח...), ודו"ק. ועכ"פ כמו שכתבתי כיון דאיני מבין בזה, וגם גשי דיין אינן מבינות בזה – אם קבלה היא נקבל, דאיפליגו. ואכמ"ל יותר]. ואמנם בראש החולקים על הנודע ביהודה עומד החתם סופר שהאריך בזה בתש' בכמה מקומות (יו"ד סי' קסז, סי' קנג ד"ה ואע"ג, סוס"י קמה בד"ה אך מה נעשה, וע"ע בס' קנ וסי' קעא), ע"ש. ועי' טהרת הבית (ח"א עמ' יד-יז) שקיבץ כל האחרונים הסוברים כהנודע ביהודה [עם הסתייגות החוות דעת], שהרגשת זיבת דבר לח מן המקור הוי הרגשה מן התורה, ואח"כ קיבץ כל האחרונים החולקים שאינה חשובה הרגשה כלל, ע"ש.

'תרתני שמע מינה' – י"מ דמהאות ה' ממעטים ולא בשפיר חתיכה ושפופרת, ומהאות ב' לומדים שטמא בפנים כבחוק, דמשמע בעודו בבשר טמא, ומהמילה עצמה "בשר" לומדים שתרגיש בבשר (תוס' הרא"ש לעיל כא ע"ב [אך מהגמ' כאן משמע דמאות ה' לומדים עד שתרגיש בבשרה, וכן העיר בשו"ת שערי ציון ח"א סי' כו – הובא במהדיר על הרשב"א דלהלן]). וי"מ דמהאות ה' לומדים את שני הדברים, עד שתרגיש בבשרה ולא בשפיר וחתיכה ושפופרת, כי שקולים הם (רשב"א בשם 'מורי הרב ז"ל). וי"מ דהכל דרשה אחת, דכיון דדרשינן מ"בבשרה" עד שתרגיש בבשרה, ממילא משמע ולא בשפיר ולא בחתיכה (ר"ן, וכ"ה ברשב"א בשם י"מ. והרשב"א הקשה על שיטה זו, והאחרונים האריכו בזה, עי' בקונטרס הערות עמ' 4, ובמהדיר על הרשב"א שם).

'האשה שהיא עושה צרכיה' – עי' להלן נט ע"ב ובמשנ"כ שם בס"ד.

'אם עגול טהור ואם משוך טמא' – פרש"י: עגול אין זה דם בדיקה, דדרך קינוח להיות משוך. עכ"ל. וכן העתיק הטור (סי' קצ) ומשמע דעיקר הטעם שבעגול טהור הוא משום דאינו דם בדיקה, וממילא במשוך טמא, ומבואר דצריך הוכחה לטהר. אבל ברמב"ם (פ"ד מהא"ב הי"ח) ובר"ן ובתוס' הרא"ש ובשו"ע (שם סעי' לד) כתבו לבאר הטעם דבמשוך טמא משום דחזקתו מן הקינוח, – משמע דעגול ממילא טהור, ומבואר דצריך הוכחה לטמא. ונפק"מ בהיכא שספק משוך ספק עגול, עי' בסדרי טהרה (ס"ק סז) ובדרוש וחידוש לרעק"א (דף פו) שהסתפקו בזה (עי' פתחי רמונים בפתחי גדה עמ' יט, קונטרס הערות עמ' 7 ועמ' 38).

'אי דארגישה, לאחר זמן אמאי פטורין מן הקרבן' – מכאן הוכיח תרומת הדשן (סי' רמו) את דינו שאשה שהרגישה שנפתח מקורה להוציא דם, ובדקה אח"כ ולא מצאה כלום – טמאה, שהרי

הגמרא כאן רוצה לחייב בקרבן אם הרגישה בלבד, אלמא הרגשה סברא דאורייתא היא. עכ"ד. ועי' לעיל (דף יב ע"א) שהבאנו את דינו של תרוה"ד, ומה פסקו מרן השו"ע והרמ"א בזה, ע"ש. ונוסיף כאן בס"ד כמה הוספות:

א. הרדב"ז (בתש' ח"א סי' קמט) הקשה על תרוה"ד כקושית הדרכי משה (דשאני הכא שגם ראתה דם), ודייק כן מלשון הרמב"ם (פ"ט מהא"ב ה"א): 'אין האשה מיטמאה מה"ת וכו' עד שתרגיש ותראה דם', מבואר דרק בהרגשה שיש אחריה ראית דם מטמאה. ורוצה הרדב"ז לומר שלא היתה כוונת תרוה"ד להחמיר בזה אלא מדרבנן, אך אינו מחוור, דאין לנו לחדש גזירות מדעתינו. וכתב כללא דמילתא: אם הרגישה – תבדוק, ויש לחוש כל זמן שלא בדקה, ואם בדקה יפה – אינה חוששת כלל, ובמקומותינו ובזמנינו לא ראיתי ולא שמעתי מי שנוהג בחומרא זו. עכ"ד. גם בשאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ה) דחה דברי תרוה"ד, וכתב דהבית יוסף דחה דבריו [כנראה כוונתו לסי' קפח וכמו שיש שהבינו בדבריו, עי' מש"כ לעיל שם], ואע"פ שבשו"ע נשא לו פנים קצת – אין זו מדה מן התורה, והמיקל נשכר ואין בו חשש, ולית דין צריך בשש. עכ"ד. גם הנודע ביהודה (סי' קיח) חלק על תרוה"ד, וכתב דאף תרוה"ד עצמו לא החמיר אלא מספק [ואמנם התשובה מאהבה (סי' סג) העיר על דבריו שהרי תרוה"ד כתב להדיא: 'דודאי יצא טיפת דם! אך בטהרת הבית (עמ' שלו) ציין דנודע ביהודה (שם סוסי' קיט) כבר הרגיש בזה, וכתב שאף שבודאי יצא ממנה טיפת דם, וכלשון תרוה"ד, עדיין ספק שמא יצא מראה טהור וכו', ע"ש]. ועכ"פ הרבה אחרונים פסקו כתרוה"ד, ע"ש ובמש"כ לעיל שם.

ב. כתב הב"ח (ריש סי' קצ) דבהרגישה שנפתח מקורה ויצא דם – לכו"ע מטמאה, אפי' לא מצאה עכשו כלום. ומה שחלקו מהאחרונים על תרוה"ד [אבל בכ"ז הלכה כמותו (ב"ח סי' קפח)] היינו בגלל חידושו שאפי' כשהרגישה רק פתיחת מקורה ללא יציאת דם ג"כ טמאה. עכ"ד. ובהגהות והערות על הטור השלם (שם) הקשו, דהרי בתרוה"ד מפורש ש'הרגישה שנפתח מקורה להוציא דם! ותירצו דאולי למד שתרוה"ד כוונתו שהרגישה שנפתח מקורה בשביל להוציא דם, אבל לא הרגישה את יציאת הדם עצמו, משא"כ אם הרגישה יציאת דם – אפי' בדקה מיד ולא מצאה כלום – טמאה. וצ"ע. ואולי יש לדייק כדבריהם בדברי מהר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (תליתאה ח"ב סי' סה), ע"ש היטב. ועכ"פ לא מצאתי לעת עתה באחרונים שיביאו את דברי הב"ח בזה. אדרבה בתשובת בן הנודע ביהודה (בשו"ת אביו ח"ב י"ד סי' קיח-קיט) כתב דחומרת תרוה"ד היא דוקא בהרגישה פתיחת המקור וגם הרגשת זיבת דבר לה, ע"ש.

ג. החכמת אדם (כלל קיג סי' א) אחר שהביא את דין תרוה"ד, כתב: ומ"מ בהרגישה שנודעו צעו איבריה – אם בדקה ולא מצאה כלום טהורה, שיש לתלות ההרגשה בשאר מקרים, כן נראה לי. עכ"ל. ולא זכיתי להבין מנא ליה דהרגשת זעזוע הגוף היא הרגשה פחותה מהרגשת פתיחת המקור, הא אדרבה הרמב"ם כתב רק להרגשת זעזוע הגוף, עי' לעיל! גם החתם סופר (יו"ד סי' קנ וסי' קסו) [וע"ע בדבריו בסוגיין] השווה הרגשת זעזוע הגוף להרגשת פתיחת המקור לענין דין תרוה"ד, ורק בהרגשת זיבת דבר לה – דחלק על הנודע ביהודה דלא חשיב הרגשה – כתב דאפילו יהיבנא ליה להגאון נוב"י וכו' מ"מ לא שייך להחמיר בהרגשה זו כשלא מצאה כלום, כיון דכל חומרת תרוה"ד היא כי אמרינן דכשהרגישה איבדה את חזקת טהרתה, אבל בהרגשת זיבת דבר לה המצוי לנשים רוב ימיהן – לא שייך שתצאנה עי"כ מחזקת טהרתן. עכ"ד. וכ"כ הסדרי טהרה (סי' ק ג סוד"ה בשו"ת) ועדות ביהוסף (בסוגיין). וכ"כ עוד אחרונים, הובאו בטהרת הבית (עמ' שמ [ועע"ש עמ' שלט]). וצ"ב.

ד. אשה שנסתפקה אם היתה לה הרגשה המטמאתה, לכאורה תליא במש"כ לעיל אם תרוה"ד החמיר מספק או מוודאי, וכ"כ הנוב"י (יו"ד סי' קיח) לשיטתיה דתרוה"ד החמיר מספק [שמא היה מראה טהור, עי'

לעיל], דאשה שבשעת שינתה נדמה היה לה כאילו היא מרגישה שנפתח מקורה, והתעוררה ובדקה ולא מצאה כלום – כיון דדין תרוה"ד הוא מספק, הוי ספק ספיקא וטהורה. ובשיעורי שבט הלוי (ע"ש"ע שם) כתב דמרויב הנשים שבאו לפניו ואמרו שהיתה להן הרגשה וכו' – יחידות שאמרו שאכן היתה להן, כי אינן יודעות וכו', ע"ש. וע"ע בטהרת הבית (עמ' שלה).

ה. יש אומרים שאם בדקה עצמה מיד תוך שיעור וסת ולא מצאה – טהורה, ולא החמיר תרוה"ד אלא כשבדקה לאחר שיעור וסת (כרתי ופלתי ס"ק ג, שו"ת צמח צדק השני יו"ד סי' קלג אות ב). וי"א שלתרוה"ד לא מהני גם אם תבדוק בתוך שיעור וסת (חוות דעת סי' קפח ס"ק ב וסי' קצ ס"ק ג וסי' ק לו, נודע ביהודה תניא יו"ד סי' קיט ד"ה ועתה, ערוך השלחן סי' קצ סעי' ו). [וע"ע בפתחי תשובה שדייק מדברי הסדרי טהרה (ס"ק ד ד"ה ודע) דשם נסתפק הסד"ט בהרגישה ובדקה ומצאה מראה טהור, תוך כמה זמן להרגישה צריכה לבדוק כדי שתהיה טהורה, ע"ש. ומזה מדייק הפתחי תשובה: משמע דתוך שיעור וסת טהורה, דמסתפק אולי במצאה מראה טהור – יועיל אף ביותר מזה, ומשמע דס"ל כהכרתי ופלתי הנ"ל. אך לכאורה יש להקשות דדילמא בלא מצאה כלום – ס"ל דאף בבדקה תוך שיעור וסת טמאה, כהנוב"י וחוו"ד, אך במצאה מראה טהור – לא מסתבר ליה לטהר במצאה תוך שיעור וסת בלבד, ורוצה אף ביותר – וזוהי מסתפק. ודו"ק. ועי' במגילת ספר (סי' א סוף או' ד). ואין להקשות דהא לא משכחת בדיקה כשיעור וסת, כדאמרי' בגמ' (יב ע"א) – דכבר כתב החו"ד (שם ס"ק ג) דיש לחלק, דשם הכי אמרינן – דלעולם לא תהיה הוכחה דודאי היה הדם בשעת תשמיש, דיתכן דעד שהכניסה ידה לפניו כבר יצא הדם אחר התשמיש, אבל כאן – כיון שהכניסה העד בתוך שיעור וסת, אם היה דם מקודם – היתה מוצאתו, דלא ייעלם בפרק זמן מועט שכזה (דהא לא איכפת לי מתי בא). ודו"ק].

ז'במגעות והיסטות הלך אחר הרוב ... אם רוב ימיה טמאין' – פרש"י: אשה שאין לה וסת, ורגילה לראות תדיר – מגעה והסיטה טמא אע"ג שלא הרגישה ולא מצאה כתם, שהרי היא בחזקת ספק נדה. ע"כ. והתוספות הוסיפו שודאי כוונת רש"י רק כל עוד לא בדקה עצמה, אבל אם בדקה עצמה הרי הוכיחה טהרתה. אבל גם כך דעת תמהו על דעת רש"י, שלא מצינו חומרא זו בשום מקום דכל אשה שאין לה וסת תהיה סתמא בחזקת טמאה, ורק מטמאה מעת לעת – וגם זה רק בראתה ממש! ע"כ פי' התוספות שמדובר שנמצא דם על חלוקה, ואז אם רוב ימיה טמאים לא תולין לטהר אפי' עברה בשוק של טבחים, דיותר תלינן שבא מגופה. והקשה הרמב"ן א"כ מאי 'מגעות והיסטות' דוקא, ועוד אי איירי בנמצא בחלוקה מה הקשתה הגמרא מ'ארגישה' הרי אמרנו שחוששים שמה הכתם מלפני זמן רב ואז הרגישה ושכחה עד עתה! וי"ל על קושיה ראשונה, דאין מחמירין בזה אלא לקדשים וטהרות ולא לגבי בעלה. ועל קושיה שניה, דסלקא דעתך דהגמרא שמדובר שיודעת שהכתם הוא מזמן קרוב וזוכרת שלא הרגישה (רשב"א).

'שעברה בשוק של טבחים' – דוקא עברה בשוק של טבחים שהדם ניתז שם תדיר, אבל ישבה בספסל ליד עוף שחוט מלא דם ולא נגעה בו – אינה תולה בו (שו"ת מהר"י ברונא סי' קט, דעת תורה סעי' יח, שיעורי שבט הלוי ע"ש"ע סעי' יב).

דף נח

'אמר רב ירמיה מדפתי מודה שמואל שהיא טמאה מדרבנן, רב אשי אמר שמואל הוא דאמר כרבי נחמיה... דבר שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים' – בביאור מחלוקת רב